

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні проблеми господарського права»

на тему:

**„Класифікація господарсько – правових санкцій на
теоретичному та законодавчому (ГК) рівнях”**

Студентки 1 курсу групи ПРм - 12
Галузь знань 0304 «Право»
Спеціальність 8.03040101
«Правознавство»
Іванюк В.Д.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2016

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Господарсько-правові санкції на теоретичному рівні: поняття та класифікація.....	6
Розділ 2. Класифікація господарсько-правових санкцій на законодавчому рівні:	
2.1. Юридична природа відшкодування збитків як виду господарсько-правових санкцій.....	11
2.2. Штрафні санкції у сфері господарювання.....	15
2.3. Сутність, характерні ознаки та види оперативно-господарських Санкцій.....	18
2.4. Адміністративно-господарські санкції в системі господарсько-правових санкцій.....	22
Розділ 3. Проблемні аспекти та шляхи вдосконалення регулювання господарсько-правових санкцій.....	26
Висновки.....	33
Список використаної літератури.....	36

ВСТУП

Актуальність роботи. Розв'язання проблеми своєчасного та належного виконання господарських зобов'язань займає чільне місце в процесі вдосконалення правового регулювання господарських (договірних) відносин. Це пов'язано з тим, що, як свідчить юридична практика, кількість випадків невиконання або неналежного виконання приписів правових норм або господарських договорів, контрактних зобов'язань продовжує сягати значних розмірів.

У переліку заходів для усунення причин і умов, що спричиняють порушення виконання господарських договорів та відшкодування їх наслідків, особливе місце посідає застосування системи господарських санкцій. Викладене свідчить про актуальність дослідження і вирішення проблем, які виникають у процесі класифікації господарсько-правових санкцій. Тому постає необхідність, ґрунтуючись на теоретичних здобутках юридичної науки та положеннях чинного законодавства, здійснити детальний аналіз системи господарсько-правових санкцій відповідно до сучасного рівня розвитку сфери господарювання.

Мета і завдання дослідження. Мета даного наукового дослідження полягає в розробці науково обґрунтованих висновків і рекомендацій щодо вдосконалення класифікації господарсько-правових санкцій на теоретичному та законодавчому (ГК України) рівнях шляхом здійснення аналізу системи господарсько-правових санкцій з метою оптимізації їх практичного застосування в умовах розвитку економічних відносин та поступової інтеграції України до світового співтовариства.

Для досягнення даної мети були поставлені такі основні завдання:

- з'ясувати юридичну природу правових санкцій та здійснити їх видову класифікацію на теоретичному рівні;
- провести детальну класифікацію господарсько-правових санкцій на законодавчому рівні;

- здійснити ґрунтовний аналіз господарсько-правової санкції відшкодування збитків, визначити її сутність та особливості застосування в країнах Європи;

- окреслити дискусійні питання в межах штрафних господарських санкцій;

- розкрити поняття, ознаки, особливості та порядок застосування оперативно-господарських санкцій як заходів делегованого державного примусу в сфері господарювання;

- систематизувати оперативно-господарські санкції на основі класифікаційного поділу;

- визначити місце адміністративно-господарських санкцій у системі господарсько-правових санкцій, здійснити їх класифікацію;

- з'ясувати проблемні аспекти та шляхи вдосконалення регулювання господарсько-правових санкцій.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у зв'язку з застосуванням господарсько-правових санкцій.

Предметом дослідження даної роботи є класифікація господарсько-правових санкцій на теоретичному, а також законодавчому (ГК України) рівнях, наукові дослідження різних періодів розвитку правової думки щодо систематизації санкцій у сфері господарювання.

Ступінь дослідження теми. Проблеми господарсько-правової відповідальності учасників господарських відносин, які вчинили правопорушення, класифікація господарсько-правових санкцій перебували у полі зору багатьох науковців-правознавців і практиків-юристів, серед яких: В. Авер'янов, О. Вінник, В. Вітрянський, Г. Гуревич, Е. Демський, О. Дзера, Б. Карнаух, В. Ковальський, В. Мамутов, Т. Мацелик, А. Плахотний, Б. Пугінський, В. Саніахметова, А. Чучковська, Р. Шишка, В. Щербина та ін. Їх напрацювання збагатили юридичну науку вагомими узагальненнями правового регулювання застосування та класифікації господарсько-правових санкцій.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів роботи полягає в можливості їх використання у подальших науково-теоретичних дослідженнях, для вдосконалення чинного господарського законодавства, що регулює застосування господарсько-правових санкцій, у процесі застосування останніх на практиці сторонами-контрагентами в конкретних господарських правовідносинах, а також у навчальному процесі для підготовки навчальних посібників, підручників, навчально-методичних матеріалів з господарського права тощо.

Структура та обсяг роботи. Курсова роботи складається з вступу, трьох розділів, до яких входить 4 підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг курсової роботи становить 35 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ НА ТЕОРЕТИЧНОМУ РІВНІ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Для юридичної літератури характерна різноманітність поняття «санкція». Одні автори під санкцією розуміють вид відповідальності або форму відповідальності, інші – захід відповідальності, треті – як обов’язковий елемент (частину) структури норми права, четверті – як «атрибут» правової норми. Братусь С.Н. зазначав, що санкція – це обов’язковий атрибут юридичної відповідальності, а юридична відповідальність – це реалізація санкцій, що зазначена в юридичній нормі. Шевченко Н. досліджувала господарсько-правові санкції як окрему групу засобів захисту прав суб’єкта господарювання. Домбровська О.В. визначала санкцію як форму вираження відповідальності. Неодноразово в науковій літературі господарські санкції досліджувались як засоби забезпечення виконання господарських зобов’язань [6, с. 15].

Зважаючи на це, в юридичній літературі сформульовані різні підходи щодо класифікації господарсько-правових санкцій. Наприклад, Вінник О. М. пропонує класифікувати господарсько-правові санкції за наступними ознаками:

1. За критерієм змісту впливу:

- а) грошові (сплата неустойки/штрафних санкцій, господарсько-адміністративний штраф, відшкодування збитків);
- б) натуральні (заміна неякісної продукції та якісну).

2. За критерієм безпосередньої спрямованості:

- а) майнові (сплата неустойки/штрафних санкцій, відшкодування збитків, господарсько-адміністративний штраф);
- б) організаційні (господарсько-організаційні, оперативно-господарські санкції).

3. За характером порушених відносин:

а) санкції, що застосовуються у горизонтальних відносинах, тобто між рівноправними суб'єктами господарювання (сплата неустойки/штрафних санкцій, відшкодування збитків, оперативно-господарські санкції);

б) санкції, що застосовуються у вертикальних відносинах, тобто між компетентним державним органом і суб'єктом господарювання (господарсько-адміністративний штраф, планово-госпрозрахункові санкції, господарсько-організаційні санкції);

в) універсальні - санкції, що застосовуються і в горизонтальних, і у вертикальних відносинах (відшкодування збитків; штрафні санкції та оперативно-господарські санкції) [5, с. 387].

4. Залежно від виду порушених відносин:

а) санкції, що застосовуються в договірних відносинах (відшкодування збитків, штрафні, оперативно-господарські);

б) санкції, що застосовуються в позадоговірних відносинах (відшкодування збитків, адміністративно-господарські санкції).

5. Залежно від інституту господарського законодавства, норми якого передбачають застосування господарсько-правової відповідальності, розрізняють:

а) відповідальність за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства;

б) відповідальність у сфері капітального будівництва;

в) відповідальність в галузі зовнішньоекономічної діяльності;

г) відповідальність в галузі транспорту;

д) відповідальність на ринку цінних паперів та ін.

Як пише Заярний О., господарсько-правові санкції можуть бути класифіковані і за такими критеріями:

1) за юридичними підставами виникнення санкції поділяються на: санкції встановлені у нормах закону і санкції закріплені в умовах договору;

2) за формою реалізації санкції поділяються на: відшкодування збитків, неустойку та адміністративно-господарські санкції;

3) *за характером наслідків, які виникають для правопорушника*, санкції можна класифікувати на: майнові, організаційні та змішані;

4) *за способом застосування* господарські санкції діляться на: такі, що застосовуються у добровільному порядку, та ті, які приводяться в дію за допомогою примусу шляхом звернення до юрисдикційного органу [5, с. 387].

Варто зазначити, що на даний час законодавством передбачено широке коло заходів господарсько-правової відповідальності, що застосовуються до суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Тому санкції у сфері зовнішньоекономічної діяльності можна класифікувати за наступними підставами:

I. В залежності від *суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, до яких застосовуються санкції*, їх можна поділити:

1. За *колом суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності*:

а) індивідуальні (наприклад, стягнення штрафу з конкретного суб'єкта господарювання за неповернення валютної виручки у встановлений законодавством строк;

б) колективні (наприклад, застосування тимчасового зупинення зовнішньоекономічної діяльності до суб'єктів однієї промислової сфери або припинення імпорتنих операцій щодо ввозу конкретної групи товарів, якщо це може зашкодити економіці країни [3, с. 46].

2. В залежності від *транснаціонального характеру ЗЕД*:

а) санкції, що застосовуються до резидентів – національних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (наприклад, безоплатне вилучення суми податку (мита), не сплаченого за прихований об'єкт оподаткування);

б) санкції, що застосовуються до нерезидентів – іноземних суб'єктів господарювання (спеціальні санкції, що застосовуються до нерезидентів за недодержання законодавства щодо ЗЕД).

II. *За колом учасників зовнішньоекономічних відносин, з ініціативи яких можуть застосовуватись санкції*:

1. санкції, що застосовуються *державними органами та органами місцевого самоврядування* (наприклад, застосування антидемпінгових заходів у разі здійснення окремими учасниками господарських відносин зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з одержанням незаконної переваги на ринку України (ст. 244 ГК України);
2. санкції, що *самостійно встановлюються контрагентами* (резидентом та нерезидентом) у зовнішньоекономічному контракті (визначення заздалегідь сторонами за п. 5 ст. 255 ГК України розміру збитків, що підлягатимуть відшкодуванню у твердій сумі або у вигляді відсоткових ставок залежно від обсягу невиконання зобов'язання чи строків порушення зобов'язання сторонами).

III. **За змістом** санкції поділяються на:

1. *майнові* (штрафні санкції, вилучення прибутку, відшкодування збитків тощо);
2. *організаційно-правові* (застосування індивідуального режиму ліцензування, оперативно-господарські санкції, зупинення дії ліцензії на здійснення певного виду ЗЕД та ін.) [9, с.15].

В юридичній літературі першу групу, тобто майнові санкції, поділяють на конфіскаційні (ті, що пов'язані з безоплатним вилученням в дохід бюджету майна правопорушника у визначених законом випадках), штрафні (застосовуються до правопорушника, незалежно від збитків постраждалого) та компенсаційні (санкції, що застосовуються з метою компенсувати постраждалому суб'єкту господарювання збитки або шкоду). Застосування останніх санкцій повинні мати за мету компенсування збитків та шкоди не тільки суб'єкту господарювання, яким згідно із ГК вважається тільки національний суб'єкт господарської діяльності, а ще й іншим учасникам господарських відносин, якими є іноземні контрагенти.

IV. **За наслідками** санкції поділяються на:

1. *попереджувальні*;
2. *каральні*;

3. компенсаційні.

V. *За характером застосування:*

1) *основні* (відповідно до ст. 242 ГК України у разі порушення суб'єктом встановлених правил обліку щодо сплати зборів (наприклад, митний збір) сума, яку належить сплатити, стягується до відповідного бюджету);

2) *додаткові* (відповідно до ст. 242 ГК України крім стягнення зборів (обов'язкових платежів) з суб'єкта ЗЕД може бути стягнуто штраф у визначених законом випадках) [10, с. 220].

VI. *За підставами застосування:*

1. санкції – *заходи захисту* (застосовуються до суб'єкта ЗЕД іншою стороною контракту як забезпечення належного виконання зобов'язання, або державою, якщо діяльність такого суб'єкта може завдати шкоди національній економічній безпеці України);
2. санкції – *заходи відповідальності* (застосовуються за порушення господарського законодавства національним суб'єктом ЗЕД або його іноземним контрагентом, тобто підставою застосування є факт правопорушення).

Цей перелік санкцій не може бути вичерпним. Будь-які науковці мають своє бачення критеріїв класифікації санкцій, що застосовуються до суб'єктів ЗЕД при порушенні господарського законодавства.

З наведеного переліку господарсько-правових санкцій слід зробити висновки, що ці санкції являються єдиним правовим засобом відповідальності у господарській діяльності та застосовуються для попередження правопорушення або припинення, ліквідації його наслідків, покарання правопорушника або є гарантією здійснення зобов'язання.

РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ:

2.1. Юридична природа відшкодування збитків як виду господарсько- правових санкцій

На законодавчому рівні господарськими санкціями визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки. Крім того, законодавець у ч. 2, 3 ст. 217 Господарського кодексу України класифікує господарські санкції на такі види: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції, адміністративно-господарські санкції [1].

Згідно зі ст. 224 ГК учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані ним збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено.

Відшкодування збитків, завданих порушенням правил здійснення господарської діяльності, є мірою господарсько-правової відповідальності. Ця санкція може бути застосована у всіх випадках порушення господарсько-правових зобов'язань, коли внаслідок правопорушення суб'єкт, права і законні інтереси якого порушені, несе збитки. Відшкодування збитків застосовується незалежно від того, чи передбачено воно законодавством, що регулює господарське зобов'язання, або господарським договором, оскільки відшкодування збитків є загальною (універсальною) мірою відповідальності за порушення всіх господарських зобов'язань.

Під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Відповідно до ст. 225 ГК до складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються:

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;

- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо, понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною;

- неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;

- матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом [1].

Досить цікавим у даному контексті є аналіз питання відшкодування збитків у країнах Європи. У багатьох країнах кодифіковані акти не містять конкретного визначення поняття відшкодування збитків, незважаючи на те, що досить детально закріплюється склад збитків.

Зокрема, у Цивільному кодексі ФРН відсутнє поняття збитків і відшкодування збитків, проте чітко прописаний обов'язок правопорушника відшкодувати завдані збитки. Відсутність визначення збитків є характерною і для французького законодавства.

Ключовим моментом, який відрізняє законодавство країн Європи від вітчизняного, є те, що поняття «збитки» і «шкода» є абсолютно тотожними, що спричинене лексичними особливостями романо-германських мов. Законодавством Австрії, а саме, ст. 1293 Цивільного кодексу, визначено, що під збитками слід розуміти «будь-яку шкоду, що спричинена певній особі, її майну чи її правам». Тези, висловлені в правовій доктрині, є схожими, оскільки під збитками там розуміється «будь-яке зменшення майна» [14, с. 46].

Цікавим в австрійському законодавстві є те, що до складу збитків не відносять упущену вигоду, тобто ті надходження, на які особа, що зазнала збитків, могла б розраховувати у випадку ненастання шкоди від порушення. Внаслідок останніх змін в законодавстві Австрії як шкода, так і упущена вигода мають відшкодовуватись незалежно від форми вини заподіювача.

Варто зазначити, що багато уваги у нормативно-правових актах країн Європи приділяється формі відшкодування, а саме: грошове відшкодування або відшкодування в натурі (реституція). Для ряду країн, наприклад, Швейцарії, Польщі, Туреччини, жодних обмежень щодо конкретної форми відшкодування не передбачено, а сам вибір залишається на розсуд судових органів. Трохи інакшою є ситуація в Австрії і ФРН, де на законодавчому рівні закріплено відшкодування «в натурі», хоча збережено право кредитора вимагати повернення боргу виключно у грошовій формі. При цьому варто зазначити, що відповідно до ст. 251 Цивільного кодексу ФРН винна особа має компенсувати збитки у грошовій формі у випадку неможливості виконання зобов'язання у натурі, а ст.ст. 252, 253 Цивільного кодексу ФРН передбачене відшкодування виключно у грошовій формі немайнових збитків [14, с. 47].

Цивільним кодексом Австрії (ст. 1323) припускається грошове відшкодування у випадку неможливості відшкодування в натурі. Таке ж положення міститься у цивільному законодавстві Швейцарії. При цьому радикально відрізняється законодавство Франції, де ст. 1142 Цивільного кодексу встановлюється виключно грошове відшкодування збитків. Така ж форма відшкодування є характерною і для Італії.

Таким чином, головною метою відшкодування збитків у країнах Європи є відновлення порушеного стану потерпілої сторони. Окреслена мета формує тенденцію в Європі до відшкодування у повній мірі матеріальних збитків як у договірних, так і позадоговірних зобов'язаннях, тоді як відшкодування немайнової шкоди, за винятком ФРН, є характерним виключно у деліктних зобов'язаннях [14, с. 48].

Відшкодування збитків посідає ключове місце в системі відповідальності юридичних осіб країн Європи, незважаючи на те, що жоден європейський нормативно-правовий акт не містить детальної дефініції цього поняття. Однак варто підкреслити, що класифікація, склад та особливості відшкодування збитків досить детально врегульовані законодавством та висвітлені доктриною. Так, майже всі країни Європи до складу збитків відносять позитивну шкоду та упущену вигоду. При цьому відшкодування моральної шкоди у вигляді порушення ділової репутації для юридичних осіб за договірними зобов'язаннями не передбачається. В деяких країнах (приміром, у Франції) допускається відшкодування немайнової шкоди за такими деліктними зобов'язаннями, як, наприклад, недобросовісна конкуренція.

2.2. Штрафні санкції у сфері господарювання

Згідно з ч. 1 ст. 230 ГК штрафними санкціями визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання [1].

Разом з тим, Господарський кодекс України, який визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, повною мірою не розкриває поняття неустойки. Глава 26 даного кодексу тільки визначає порядок застосування неустойки як штрафної санкції.

Проте, ст. 193 Господарського кодексу України дає можливість учасникам господарських відносин застосовувати до виконання господарських договорів відповідні положення Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

Параграф 2 Цивільного кодексу України присвячений неустойці. Так, ст. 546 Цивільного кодексу України передбачено, що виконання зобов'язання може забезпечуватись неустойкою. Тобто, право учасників господарських відносин на забезпечення виконання зобов'язання неустойкою закріплене на законодавчому рівні, а отже, може застосовуватись у сфері господарських відносин [2].

Ст. 549 Цивільного кодексу України розкриває поняття неустойки та визначає, що неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання, та одночасно робить вказівку на те, за яких умов застосовується неустойка. Для застосування неустойки необхідно встановити, що боржник дійсно порушив взяті на себе зобов'язання і тоді,

після порушення, він повинен передати кредиторів грошову суму або інше майно [20].

Також дана стаття розкриває саме поняття штрафу та пені. Так, штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, а пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання. Таке формулювання дає чітко розмежувати поняття штрафу та пені, а отже, допомагає сторонам в договорі вірно зазначити про забезпечення виконання зобов'язання.

Ст. 547 Цивільного кодексу України визначає, що форма правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання повинна бути письмовою. Тобто, замало домовитись з іншою стороною про те, що у разі порушення нею виконання зобов'язання, вона буде змушена сплатити неустойку (штраф, пеню). Цю домовленість необхідно письмово зазначити в договорі.

Грін О.О. в посібнику «Словник цивільного права» конкретизує поняття неустойки (штрафу, пені), поділяє її на законну та договірну, зазначає, як правильно застосовувати даний вид забезпечення виконання зобов'язання. Законна неустойка встановлюється в нормативних актах. Законом визначається її розмір і випадки коли вона застосовується. Так, ст. 709 Цивільного кодексу України встановлює, що за кожний день прострочення продавцем або виготовлювачем усунення недоліків товару і невиконання вимоги про надання в користування аналогічного товару на час усунення недоліків продавець сплачує покупцеві неустойку в розмірі одного відсотка вартості товару [19, с. 278].

Договірні неустойка – це визначена сторонами у договорі грошова сума, яку боржник зобов'язується сплатити кредиторів у разі неналежного виконання договору. Так ст. 883 Цивільного кодексу України зазначає, що підрядник відповідає за недоліки збудованого об'єкта, за прострочення передання його замовникові та за інші порушення договору (за недосягнення

проектної потужності, інших запроектованих показників тощо), якщо не доведе, що ці порушення сталися не з його вини. За невиконання або неналежне виконання обов'язків за договором будівельного підряду підрядник сплачує неустойку, встановлену договором або законом, та відшкодовує збитки в повному обсязі. Суми неустойки (пені), сплачені підрядником за порушення строків виконання окремих робіт, повертаються підрядникові у разі закінчення всіх робіт до встановленого договором граничного терміну [9, с. 14].

З системного аналізу чинного законодавства України стає зрозуміло, що сторони в договорі можуть самостійно визначати розмір неустойки. Також, якщо договором не передбачено застосування неустойки, кредитор, що потерпів від невиконання зобов'язання може просити стягнути з боржника неустойку, яка визначена законом.

2.3. Сутність, характерні ознаки та види оперативно-господарських санкцій

Згідно із ч.1 ст. 235 ГКУ, оперативно-господарськими санкціями є заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення чи попередження повторення порушення зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. Виходячи із законодавчого визначення можна говорити про те що самі по собі оперативно-господарські санкції виконують запобіжну функцію, тобто мають на меті припинення порушення виконання господарських обов'язків та недопущення або мінімізацію їх негативних наслідків [1].

Із положень ст.235-237 ГКУ випливає наступне:

- юридичною підставою застосування оперативно-господарських санкцій є договір (ч. 2 ст. 235 ГК України);
- фактичною підставою для застосування оперативно-господарських санкцій є порушення господарського зобов'язання другою стороною (ч. 1 ст. 237 ГК України);
- ці санкції застосовуються незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання (ч. 3 ст. 235 ГК України);
- передбачено позапретензійний та позасудовий порядок їх застосування (ч. 1 ст. 237 ГК України);
- вид оперативно-господарської санкції та порядок її застосування визначається господарським договором (ч. 2 ст. 236, ч. 2 ст. 237 ГК України);
- заінтересована сторона має право звернутись до суду із заявою про скасування оперативно-господарської санкції у випадку її неправомірного застосування (ч. 2 ст. 237 ГК України);
- застосування оперативно-господарських санкцій не виключає можливості відшкодування збитків та стягнення штрафних санкцій (ч. 3 ст. 237 ГК України) [4, с. 257].

У господарських договорах сторони можуть передбачати використання таких видів оперативно-господарських санкцій:

1) одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною, із звільненням її від відповідальності за це - у разі порушення зобов'язання другою стороною;

- відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони;

- відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;

2) відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцептному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію, тощо);

3) встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;

4) відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання [7, с. 57].

Даний перелік оперативно-господарських санкцій не є вичерпним. Сторони можуть передбачити у договорі також інші оперативно-господарські санкції.

Щодо проблеми визначення ознак оперативно-господарських санкцій, то на думку радянських науковців В.П.Грибанова, М.С.Карпова, Б.І.Бугинського однією зосновних ознак оперативно-господарських санкцій є втілення в них заходів державного примусу. Проте на сьогодні така думка вже не є достатньо аргументованою, адже при застосуванні даних санкцій фактор державного примусу не зникає повністю, а зобов'язання передається, так би мовити – делегується сторонам контрагентам у господарському

зобов'язанні. Таке делегування чітко простежується в нормі ст. 235, 237 ГКУ, які санкціонують застосування оперативно-господарських санкцій сторонами господарських правовідносин у позасудовому порядку та без попереднього пред'явлення претензії порушнику зобов'язання [4, с. 258].

Наступною ознакою досліджуваної категорії санкцій є наявність негативних наслідків юридичного чи економічного характеру в результаті їх застосування. Правознавець В.П. Грибанов з цього приводу стверджував, що застосування заходів оперативного впливу при необхідній позитивній реакції з боку зобов'язаної сторони може і не потягнути за собою невігідних наслідків, або ж значно зменшити їх розмір. На думку ж українського правознавця А.А. Верховця, для того щоб уникнути негативних наслідків взагалі, зобов'язана сторона повинна буде докласти певних додаткових зусиль (які в кінцевому результаті так чи інакше вплинуть на її економічне становище чи обмежать її в певних правах), які їй не прийшлося би докладати за відсутності застосованої оперативно-господарської санкції.

Ще однією важливою ознакою оперативно-господарських санкцій є застосування останніх за ініціативою уповноваженої сторони. Слід погодитися із думкою науковця В.В.Васькіна про те, що воля боржника не враховується та власне й не повинна враховуватись при застосуванні санкцій взагалі (чи то при відшкодування збитків, чи то при застосування штрафних санкцій та оперативно-господарських санкцій).

Досить тісно пов'язаною із вищезазначеними є ознака односторонності оперативно-господарських санкцій, що закріплена як на доктринальному, так і на легальному рівні. Під одностороннім порядком розуміється той факт, що сторона-контрагент в зобов'язанні застосовує оперативно-господарську санкцію без попереднього звернення до органів юрисдикції [7, с. 53].

Наступними ознаками оперативно-правових санкцій є застосування останніх лише у разі правопорушення та їх спрямування на захист прав і законних інтересів суб'єктів господарських правовідносин. Щодо проблеми вини в процесі застосування оперативно-господарських санкцій, то Т.Е.

Каудиров зазначав про те, що вина правопорушника все ж враховується при оскарженні застосування певної господарської санкції в суді. Ця позиція є дискусійною серед дослідників, адже при вирішенні питання щодо правомірності застосування такої санкції суд має спиратися не на наявність чи відсутність вини в діях боржника при правопорушенні, а на відповідність дій кредитора при її застосуванні положенням (умовам) договору; вина ж боржника взагалі не повинна сприйматись до уваги.

Що стосується ознаки переважно майнового характеру досліджуваних господарсько-правових санкцій, то останні, на думку В.П. Грибанова, мають змішаний майново-організаційний характер (і досить часто важко визначити, де переважає майновий, а де організаційний характер санкцій); тому вони не виходять за межі санкцій в сфері господарювання [21, с. 13].

Виходячи із усього вищезазначеного можна дійти висновку про те, що оперативно-господарськими санкціями є оперативні заходи, делегованого до застосування державою сторонам в господарських правовідносинах примусу що виражаються у настанні певних негативних наслідків організаційно-майнового характеру, з метою припинення або попередження повторень порушень господарського зобов'язання, що застосовуються останніми без звернення до компетентного органу державної влади.

2.4. Адміністративно-господарські санкції в системі господарсько-правових санкцій

Згідно із ч. 1 ст. 238 ГК України, за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків.

З даного законодавчого визначення можна виділити наступні основні ознаки:

1) адміністративно-господарські санкції застосовують за порушення правил здійснення господарської діяльності, причому тих правил, які встановлені законодавчими актами, а не за порушення договірних або інших зобов'язань учасників відносин у сфері господарювання, чи інших правил ведення господарської діяльності;

2) адміністративно-господарські санкції застосовують лише до суб'єктів господарювання, до інших учасників господарських відносин вони застосовані бути не можуть;

3) адміністративно-господарські санкції застосовують уповноважені органи державної влади або органи місцевого самоврядування, а не інші органи чи сторона в зобов'язанні;

4) адміністративно-господарські санкції встановлюються виключно законами, а не підзаконними актами чи договором. Виключно законами (зокрема, ГК України) визначено й види адміністративно-господарських санкцій, умови та порядок їх застосування [11, с. 106].

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та у порядку, встановленому законом, можуть застосовувати до суб'єктів господарювання такі адміністративно-господарські санкції:

- вилучення прибутку (доходу) - прибуток (доход), одержаний суб'єктом господарювання внаслідок порушення встановлених законодавством правил здійснення господарської діяльності, а також суми прихованого (заниженого) прибутку (доходу) чи суми податку, не сплаченого за прихований об'єкт оподаткування, підлягають вилученню в доход відповідного бюджету в порядку, встановленому законом;

- адміністративно-господарський штраф - це грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету у разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності. Перелік порушень, за які з суб'єкта господарювання стягується штраф, розмір і порядок його стягнення визначаються законами, що регулюють податкові та інші відносини, в яких допущено правопорушення. Адміністративно-господарський штраф може застосовуватися у визначених законом випадках одночасно з іншими адміністративно-господарськими санкціями, передбаченими ст. 239 ГК [13, с. 88];

- стягнення зборів (обов'язкових платежів);

- застосування антидемпінгових заходів - може мати місце у разі здійснення окремими учасниками господарських відносин зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з одержанням незаконної переваги на ринку України (здійснення демпінгового імпорту, субсидованого імпорту, а також інших дій, які визначаються законом як недобросовісна конкуренція), що завдало шкоди економіці України або спричинило загрозу виникнення такої шкоди;;

- припинення експортно-імпортних операцій - застосовується у випадках недобросовісної конкуренції, розміщення валютних цінностей з порушенням встановленого законодавством порядку на рахунках та вкладах за межами України, а також в інших випадках, якщо дії учасників зовнішньоекономічної діяльності завдають шкоди економіці України;

- застосування індивідуального режиму ліцензування на умовах та в порядку, визначених законом - санкція, що застосовується за порушення

суб'єктами господарювання правил здійснення зовнішньоекономічної діяльності щодо анти монопольних заходів, заборони недобросовісної конкуренції та інших правил, якими встановлюються певні обмеження чи заборони у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності [12, с. 73];

- зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;

- анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності;

- обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання;

- ліквідація суб'єкта господарювання;

- інші адміністративно-господарські санкції, встановлені ГК України та іншими законами.

При цьому слід звернути увагу на ст. 250 ГКУ, де зазначається, що адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані до суб'єктів господарювання протягом шести місяців з моменту виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків передбачених законодавством. Згідно даної статті визначено два види строків: шість місяців та один рік з дня виявлення порушення, але, на жаль, переважна кількість нормативно-правових актів не встановлює строки застосування відповідних санкцій.

Виходячи із вищенаведеного, адміністративно-господарські санкції можна класифікувати за різними ознаками, що, в свою чергу, надасть можливість найбільш повно та чітко з'ясувати їх правову природу [15, с. 92].

За характером їх можна поділити на:

- заходи організаційно-правового характеру;

- заходи майнового характеру.

За спрямованістю або метою застосування ГК України поділяє зазначені санкції на:

- спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання;

– спрямовані на ліквідацію наслідків порушення.

Разом з тим, В. С. Щербина зазначає, що такий поділ адміністративно-господарських санкцій за спрямованістю є не досить повним, оскільки призначення санкцій полягає також у недопущенні вчинення правопорушень суб'єктами господарювання.

За суб'єктами застосування адміністративно-господарські санкції можна поділити на:

- санкції, що застосовуються органами державної влади;
- санкції, що застосовуються органами місцевого самоврядування [16, с. 350].

Проблематичним є питання щодо розгляду спорів, які виникають у зв'язку із застосуванням адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання, а також позовів щодо застосування цих санкцій органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Так, існує проблема щодо розмежування підвідомчості розгляду спорів між адміністративними і господарськими судами, основною причиною яких є недостатнє врахування особливостей господарських правовідносин, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ

Існування у науковій літературі різноманітних концепцій господарсько-правової відповідальності обумовлені окремими теоретичними і практичними розбіжностями між науковцями і практиками. Однією з найбільш дискусійних, як в науці господарського права, так і в інших галузевих науках є проблема співвідношення понять відповідальності та санкції. Дискусія по даній проблемі, головним чином, стосується визначення спільних та відмінних ознак цих понять, встановлення місця санкцій та відповідальності у механізмі правового регулювання узгодження конкретної нормативної моделі побудови відповідних інститутів.

Сутність розбіжностей у поглядах науковців умовно можна звести до відповіді на кілька питань: чи співпадають поняття господарсько-правова відповідальність та господарсько-правові санкції; які ознаки є родовими, а які мають видовий характер щодо цих понять; чи є різниця між реалізацією господарсько-правової відповідальності та господарсько-правових санкцій [8, с. 235].

Діюче законодавство не містить визначення господарсько-правової відповідальності. У ч. 1 ст. 216 Господарського кодексу лише встановлено, що учасники господарських відносин несуть відповідальність за порушення правил здійснення господарської діяльності шляхом застосування до них передбачених законом чи договором санкцій. Виходячи зі змісту наведеної норми, виникає питання чи всі учасники господарських відносин можуть бути суб'єктами господарсько-правової відповідальності. У ч. 1 ст. 2 ГК визначено коло учасників господарських відносин, до яких належать суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Беручи до уваги логічний зв'язок між нормами ч.1 ст.2 та ч.1 ст.216 ГК, можна стверджувати, що дія господарсько-правової відповідальності поширюється лише на суб'єктів господарювання.

Обмеження сфери застосування відповідальності за колом суб'єктів зумовлена кількома обставинами: по-перше - лише суб'єкти господарювання безпосередньо здійснюють господарську діяльність; по-друге - суб'єктом, на якого покладається виконання господарського зобов'язання, може бути тільки суб'єкт господарювання; по-третє - підставою господарсько-правової відповідальності є вчинене правопорушення, тобто невиконання чи неналежне виконання господарських зобов'язань, правил здійснення господарської діяльності [17, с.123].

У ч.1 ст. 217 ГК закріплена дефініція господарських санкцій, під якими розуміються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні або правові наслідки. Порівняння положень ч. 1 ст. 216 та ч. 1 ст. 217 ГК призводить до висновку про те, що в ГК поняття господарсько-правова відповідальність розкривається через господарські санкції. Звертаючись до нормативного визначення цього поняття виникає питання, що слід розуміти під терміном заходи впливу. В теорії права всі правові засоби з урахуванням нормативної регламентації випадків застосування і функцій, які вони виконують поділяються на регулятивні та охоронні. До складу останніх і входять санкції та відповідальність [18, с. 259].

Концентрація в понятті господарські санкції всіх заходів впливу без їх конкретизації має наслідком безпідставне розширення змісту поняття, що розглядається, присвоєння санкціям на законодавчому рівні додаткових завдань. В юридичній науці поняття санкцій розглядається у різних аспектах, Перш за все санкція являє собою елемент логічної структури норми чи розглядається як самостійна охоронна норма. В юридичній науці сформувалася точка зору, відповідно до якої санкція виступає як міра, форма чи засіб господарсько- правової відповідальності. Поряд з вказаними

аспектами поняття санкції розглядається як правоохоронний засіб, негативні та небажані наслідки майново-організаційного характеру, тобто виступають мірою впливу на боржника. На мій погляд, санкція - це відображена у нормах закону чи умовах договору міра майново-організаційного впливу на економічні інтереси порушника, що проявляється в установленій формі і вступає в дію після вчинення господарського правопорушення. Господарські санкції встановлюються у нормах закону чи передбачаються сторонами в договорі до моменту вчинення правопорушення і вказують на кількісні майнові втрати або якісні організаційні зміни, яких повинен зазнати суб'єкт господарювання, що вчинив правопорушення; реалізація санкцій проявляється у конкретній формі впливу на економічні інтереси боржника, однак вони не завжди співпадають з обсягом господарсько-правової відповідальності; застосування санкцій може здійснюватися як у добровільному порядку без звернення до юрисдикційного органу, так і у примусовому порядку, на підставі рішення господарського суду або іншого уповноваженого органу державної влади чи місцевого самоврядування; встановлені санкції виконують, перш за все, стимулюючу та попереджувальну функції шляхом вказівки на несприятливі наслідки, яких може зазнати суб'єкт господарювання у разі вчинення ним правопорушення [21, с. 14].

Об'єднання в конкретну форму однопорядкових за видовими ознаками санкцій стало причиною формування окремих правових інститутів, наприклад, відшкодування збитків, інституту неустойки тощо. Механізм правового регулювання на етапі об'єднання окремих норм у самостійні інститути права поступово рухається від загальних приписів до особливостей застосування конкретного інструменту в межах правової системи. На цьому рядку логічної побудови механізму правового регулювання санкція перетворюється зі способу закріплення наслідків правопорушення на форму відображення видових ознак господарсько-правової відповідальності. Саме видові ознаки окремих господарських санкцій виступають критерієм поділу

відповідальності за формами реалізації на: відшкодування збитків, неустойку, адміністративно-господарські санкції, а також за наслідками, що виникають в результаті їх застосування на: майнові, організаційні та змішані.

Побудова системи права на засадах інтеграції і диференціації правових норм зумовлює появу в межах системи права більш широких спеціалізованих правових утворень, одним з яких і є інститут господарсько-правової відповідальності. Будучи відносно великою правовою конструкцією в рамках галузі господарського права, господарсько-правова відповідальність об'єднує окремі, досить автономні інститути; відшкодування збитків, неустойку, адміністративно-господарські санкції. При цьому, в структуру відповідного комплексного інституту поряд із санкціями - мірами відповідальності включаються також норми-принципи, норми - дефініції, поєднання яких дає повне уявлення про господарсько-правову відповідальність, її сутність та призначення у механізмі правового регулювання. Враховуючи вище викладене можна констатувати, що поняття санкція як міра та форма відповідальності включається до змісту останнього поняття у нормативному його розумінні [6, с. 15].

У науці господарського права існує думка, згідно з якою санкції виступають засобом реалізації господарсько-правової відповідальності. На думку Б. І. Пугінського, правові засоби являють собою інтегровані утворення, поєднання дій заснованих на правових приписах і поглядах суб'єктів правозастосовчої діяльності, що відображає особливий аспект правового регулювання, невід'ємно пов'язаний з нормативним, але такий, що не зводиться до останнього. Іншими словами, конкретним правовим засобам кореспондують відповідні правові норми або інститути. Разом з тим, співвідношення норм та інститутів з правовими засобами не повинно розглядатися, як зв'язок форми і змісту. Санкція не втрачаючи нормативно встановлених ознак, набуває додаткові індивідуальні властивості пов'язані з правозастосовчою діяльністю. Санкція у механізмі правового регулювання перетворюється на засіб відповідальності на стадії виникнення

правовідносин. Компетентний орган державної влади чи місцевого самоврядування, або сторони договору, обираючи конкретний правовий засіб, пристосовують його до індивідуальних відносин в межах визначених законом. На цьому етапі господарські санкції перетворюються із загальноновизначених форм відповідальності у адаптований до індивідуальних відносин засіб впливу на економічні інтереси боржника. Вчинення ним господарського правопорушення приводить санкцію в дію, а відповідальність перетворюється на динамічне явище. На мій погляд, саме на стадії виконання обов'язку санкція вичерпує свою дію, а правопорушник притягується до відповідальності. Це обумовлене наступним.

По-перше, санкція передбачає кількісні зміни, які виникають для боржника у випадку вчинення ним правопорушення, але не завжди співпадає з відповідальністю, яка настає для правопорушника. Господарське законодавство передбачає взаємодоповнюючі принципи належного виконання зобов'язань та відшкодування збитків, завданих правопорушенням. Взаємозалежність цих принципів виявляється в тому, що коли кредитор своїми діями не сприяв боржнику провести виконання зобов'язання належним чином, останній має право вимагати зменшення відповідальності. Іншими словами, санкція встановлює міру відповідальності, проте остання може виходити за встановлені межі.

По-друге, для застосування господарсько-правової відповідальності необхідно доведення передбачених у законі підстав, які перебувають за межами санкцій.

По-третє, існування санкції не завжди тягне за собою реалізацію відповідальності у суб'єктивному аспекті цього поняття. Адже діюче законодавство не передбачає автоматичного застосування відповідальності за вчинене правопорушення. Вирішення питання про притягнення до відповідальності, як правило, залежить від волевиявлення управленої сторони. Фактично, це означає, що безпосередній вплив на економічні інтереси боржника у формі зменшення наявного у боржника майна чи

створення для нього організаційних труднощів утворює відповідальність у суб'єктивному розумінні даного поняття.

Серед науковців та практиків поширеною є точка зору, відповідно до якої санкція розглядається, як міра державного примусу, що викликає несприятливі наслідки для правопорушника, пов'язані з позбавленням майна або інших благ,

Досліджуючи проблеми співвідношення відповідальності і санкцій, О.О. Красавчиков об'єднав існуючі погляди науковців на цю проблему у три групи:

- 1) відповідальність і санкції є рівнозначними поняттями;
- 2) поняття санкції включає у свій зміст відповідальність;
- 3) відповідальність є більш широким поняттям і включає у свій зміст санкції [21, с. 13].

Я приєднуюсь до обґрунтованої в літературі позиції, відповідно до якої поняття відповідальність включає у свій зміст санкції. Прихильники цього погляду розглядають відповідальність як вплив на майнові інтереси боржника, шляхом застосування передбачених у нормах закону чи договору санкцій. Для заходів господарсько-правової відповідальності характерним є виконання, насамперед, стимулюючої, компенсаційної, інформаційно-облікової, а в окремих випадках і штрафної функцій. В свою чергу, для санкцій властивою є тільки стимулююча функція, котра проявляється через загрозу настання несприятливих наслідків для суб'єкта господарювання у випадку вчинення ним правопорушення. Інші функції вступають в дію після застосування до порушника господарсько-правової відповідальності. Разом з тим, виконання суб'єктом господарювання додаткового обов'язку, що становить зміст відповідальності, викликає для нього різноманітні економічні наслідки, не завжди перелічені у санкціях.

У 5 розділі ГК України були об'єднані різні види господарських санкцій у поняття господарсько-правова відповідальність. Незважаючи на те, що відповідальність розкривається у кодексі через санкції, на мій погляд

структура ГК є виправданою з наступних підстав: по-перше об'єднання в єдине поняття різних заходів дозволяє уникнути дублювання окремих норм, перш за все загальних положень про відповідальність; по-друге широке розуміння відповідальності дає змогу об'єднати значну групу однорідних норм у єдиний комплексний правовий інститут; по- третє - нормативне закріплення концепції, що розглядається сприяє послідовному розвитку відповідальності та санкцій у механізмі правового регулювання.

Таким чином, на підставі вище викладеного доходимо наступних висновків: санкція як міра, форма та засіб відповідальності, проходячи по різних стадіях механізму правового регулювання, забезпечує покладення на правопорушника додаткового обов'язку. Його реалізація становить зміст відповідальності, настання якої є завершальною стадією механізму правового регулювання.

ВИСНОВКИ

Таким чином, для юридичної літератури характерна різноманітність поняття «санкція». Одні автори під санкцією розуміють вид відповідальності або форму відповідальності, інші – захід відповідальності, треті – як обов'язковий елемент (частину) структури норми права, четверті – як «атрибут» правової норми.

Зважаючи на це, в юридичній літературі сформульовані різні підходи щодо класифікації господарсько-правових санкцій. Найбільш поширеною є класифікація, здійснена Вінник О. М. за такими ознаками: за критерієм змісту впливу, за критерієм безпосередньої спрямованості, за характером порушених відносин, залежно від виду порушених відносин, залежно від інституту господарського законодавства, норми якого передбачають застосування господарсько-правової відповідальності.

На законодавчому ж рівні господарськими санкціями визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки. Крім того, законодавець у ч. 2, 3 ст. 217 Господарського кодексу України класифікує господарські санкції на такі види: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції, адміністративно-господарські санкції.

Відшкодування збитків, завданих порушенням правил здійснення господарської діяльності, є мірою господарсько-правової відповідальності. Ця санкція може бути застосована у всіх випадках порушення господарсько-правових зобов'язань, коли внаслідок правопорушення суб'єкт, права і законні інтереси якого порушені, несе збитки. Відшкодування збитків застосовується незалежно від того, чи передбачено воно законодавством, що регулює господарське зобов'язання, або господарським договором, оскільки відшкодування збитків є загальною (універсальною) мірою відповідальності за порушення всіх господарських зобов'язань.

Крім того, відшкодування збитків посідає ключове місце в системі відповідальності юридичних осіб країн Європи, незважаючи на те, що жоден європейський нормативно-правовий акт не містить детальної дефініції цього поняття. Однак варто підкреслити, що класифікація, склад та особливості відшкодування збитків досить детально врегульовані законодавством та висвітлені доктриною.

Штрафними санкціями визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання. Проте, Господарський кодекс України, який визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, повною мірою не розкриває поняття неустойки. Глава 26 даного кодексу тільки визначає порядок застосування неустойки як штрафної санкції.

Оперативно-господарськими санкціями є заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення чи попередження повторення порушення зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. Для оперативно-господарських санкцій характерні свої особливості, зокрема: юридичною підставою застосування оперативно-господарських санкцій є договір; ці санкції застосовуються незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання; передбачено позапретензійний та позасудовий порядок їх застосування; застосування оперативно-господарських санкцій не виключає можливості відшкодування збитків та стягнення штрафних санкцій.

За порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами

місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків. Проблематичним є питання щодо розгляду спорів, які виникають у зв'язку із застосуванням адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання, а також позовів щодо застосування цих санкцій органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Так, існує проблема щодо розмежування підвідомчості розгляду спорів між адміністративними і господарськими судами, основною причиною яких є недостатнє врахування особливостей господарських правовідносин, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання.

Варто зауважити, що господарсько-правова відповідальність будучи багатоплановим поняттям включає господарські санкції, що утворюють відповідальність у нормативному розумінні цього поняття. Зміст санкцій визначає форму відповідальності та характер наслідків, що настають для правопорушника. Тому лише за умови встановлення тісного правового взаємозв'язку між сутнісними характеристиками правопорушень у сфері господарювання та застосуванням адекватних санкцій можна досягти ефективності правового регулювання відповідальності за виконання господарських зобов'язань зокрема та господарського законодавства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Адамовська О. Штрафні санкції та заздалегідь встановлені збитки // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №8. – С. 45–48.
4. Білецька В.В. Оперативно-господарські санкції в механізмі господарсько-правової відповідальності / В.В. Білецька // Матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. – 2015. - С. 256 – 258.
5. Вінник О.М. Господарське право: Навчальний посібник. – 2 – ге вид., змін та доп. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – С. 387.
6. Віхров О.П. Заходи юридичної відповідальності як засоби забезпечення виконання господарських зобов'язань // Трансформація юридичної відповідальності на сучасному етапі розвитку суспільства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк, 12 червня 2008 року. – Донецьк: ДонУЕП, 2008.– С.13–16.
7. Гапало С.Ю. Правова природа оперативно-господарських санкцій / С. Ю. Гапало // Форум права. - 2007. - № 3. - С. 52-60.
8. Господарське право України : підручник у 2 ч. / Андрєєва О. Б., Жорнокуй Ю. М., Гетманець О. П. та ін. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. – 331 с.
9. Денисенко О.В. Застосування штрафних санкцій в господарській діяльності: проблеми та перспективи // Трансформація юридичної відповідальності на сучасному етапі розвитку суспільства: Матеріали

міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк, 12 червня 2008 року.
– Донецьк: ДонУЕП, 2008.– С.13–16.

10. Денисенко О. Співвідношення штрафних санкцій та збитків у господарських відносинах / О. Денисенко // Право України. – 2010 . – № 7 . – С. 216-224.

11. Добрянська Н.В. Правова природа адміністративно-господарських санкцій / Н. В. Добрянська // Юридична наука. - 2011. - № 3. - С. 104-110.

12. Заярний О. Деякі особливості застосування адміністративно-господарських санкцій у сфері управління економікою / О. Заярний // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2011. - № 89. – С. 69 – 76.

13. Кантор Н.Ю. Адміністративно-господарські санкції як гарантії реалізації та захисту економічних інтересів держави / Н.Ю. Кантор // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2015. – Випуск 34. Том 2. – С. 87 – 90.

14. Кикоть О.О. Відшкодування збитків у господарських правовідносинах за законодавством країн Європи / О. О. Кикоть // Адвокат. - 2013. - № 1. - С. 45-48.

15. Кузнецова Н.В. Співвідношення адміністративних та адміністративно-господарських санкцій / Н.В. Кузнецова // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. - № 3. – С. 91 – 93.

16. Лисюк Ю. В. Адміністративно-господарські санкції як одна із форм господарсько-правової відповідальності // Вісник. — Х., 2007. — Вип.36. — С.348–354.

17. Мацелик М.О., Онишко О.В. До питання поглиблення правового взаємозв'язку між правопорушеннями суб'єктів господарських відносин та господарськими санкціями / М.О. Мацелик, О.В. Онишко // Право і безпека. – 2015. - № 3 (58). – С. 120 – 124.

18. Сальникова Г.І. Деякі проблемні питання застосування господарських санкцій за порушення договірних грошових зобов'язань / Г.І.

Сальникова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2012. - № 2 (9). – С. 257 – 263.

19. Словник цивільного права / Грін О.О. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ у справах преси та інформації, 2005. – 368 с.

20. Чудак М.В. Неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язань у сфері господарських відносин / М.В. Чудак // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. - № 13 (4). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2011-4/11cmvsgv.pdf

21. Щербина В. Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень / В. Щербина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. - 2013. - Вип. 3. - С. 10-16.